

Pol leta pred izvajanjem EUDR: Politika in gospodarstvo se soočata z izzivi in dvomi

Matjaž Dovečar, Gozdarski inštitut Slovenije, Oddelek za gozdno tehniko in ekonomiko
Špela Ščap, Gozdarski inštitut Slovenije, Oddelek za gozdno tehniko in ekonomiko
Tomaž Remic, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano

Objavljeno na spletu 21.05.2024 (<https://doi.org/10.20315/10.20315/IG.2024.0025>)

Kljub pomembnim izhodiščem, ki naslavlajo hitro naraščajoče globalne izzive, ter številnim ciljem in prednostim, ki jih prinaša nova Uredba EU o proizvodih, ki ne povzročajo krčenja gozdov (ang. `EU Deforestation Regulation`, v nadaljevanju besedila EUDR) (EUR-Lex, 2023), se dobrega pol leta pred začetkom izvajanja uredbe izražajo dvomi, skrbi in nasprotovanja tako s strani gospodarskih subjektov, kot tudi politike. Na ravni EU, kot tudi v Slovenji potekajo intenzivne priprave na začetek izvajanja. V okviru tega dela se hkrati odpirajo številna vprašanja in nejasnosti, vezana zlasti na sposobnost pravočasne vzpostavitve potrebnih izvedbenih sistemov tako na ravni EU, kot tudi na nacionalni ravni.

Glavne značilnosti uredbe EUDR

Glavne značilnosti uredbe EUDR so povzete po članku »Uredba EUDR – odgovor EU na izzive krčitev in degradacije gozdov« (Dovečar in Ščap, 2023) (<https://dirros.openscience.si/lzpisGradiva.php?id=18300>).

EUDR predstavlja pomemben odgovor EU na naraščajoč problem krčitev in degradacije svetovnih gozdov, kjer je EU (glede na podatke o uvozu iz tretjih držav) posredno odgovorna za približno desetino tega - oz. krčitve enega milijona hektarjev svetovnih gozdov na leto. Uredba uveljavlja pravila in sistem potrebne skrbnosti (ne zgolj za les in lesne proizvode, kot je veljalo v do sedaj veljavni Uredbi o lesu oz. EUTR) za razširjeno skupino sedmih ključnih primarnih proizvodov - oljna palma, soja, les, kakav, kava, govedo in guma - ki so odgovorni za večino krčitev in degradacije gozdov.

Uredba določa, da bodo morali gospodarski subjekti in veliki trgovci v okviru svojih sistemov potrebne skrbnosti zagotoviti, da pri uvozu blaga iz tretjih držav, izvozu ali dajanju na trg EU ne obstaja tveganje, da so vključeni primarni proizvodi pridelani na površinah, ki bi bile izkrčene po 31. 12. 2020, bi prispevale k degradaciji gozdov ali da bi bile proizvedene v nasprotju z nacionalno zakonodajo (upoštevane vse okoljske in socialne norme države proizvajalke). Vsi gospodarski subjekti in veliki trgovci, med njimi tudi domači kmetje in lastniki gozdov, bodo morali pred dajanjem na trg (npr. lesa, goveda ter soje) posredovati zahtevane podatke v okviru t. i. izjave o potrebni skrbnosti v nov informacijski sistem EU. EUDR tako predstavlja precejšnje razširitev obsega v primerjavi z dosedanjo Uredbo o lesu oziroma EUTR (EUR-Lex, 2021), katera je veljala zgolj za les in lesne proizvode, ter za gospodarske subjekte, ki so svoje proizvode prvič dajali na trg EU. Prav tako bo treba za zagotavljanje sledljivosti posredovati geološki koordinate površin, kjer so bili proizvedeni osnovni proizvodi. Pričakuje se, da bo nova regulacija imela velik vpliv na pristojne organe in druge organe za izvajanje nadzora, ki bodo morali uvesti učinkovite mehanizme nadzora in poročanja ter nuditi pomoč gospodarskim subjektom pri izvajanju sistema potrebne skrbnosti.

Slovenija, kot pomemben udeleženec v zunanjetrgovinski menjavi tudi z nečlanicami EU, predvsem uvaža lesne proizvode iz Bosne in Hercegovine (6 % skupne vrednosti uvoza lesa v letu 2022), Kitajske, Srbije in Brazilije (vsaka od držav po 3 % skupne vrednosti uvoza lesa v letu 2022). Lesni proizvodi in guma, ki skupaj predstavljajo kar 80 % vrednosti prometa iz uvoza in izvoza Slovenije (upoštevajoč celotne trgovine sedmih ključnih primarnih proizvodov), geografsko gledano izhajajo predvsem iz držav južnoameriškega, azijskega in vzhodnoevropskega območja. Glede na stopnjo tveganja krčitev gozdov, bodo države razvrščene v skupine z nizkim, standardnim oz. visokim

tveganjem. Na podlagi tega bodo določeni tudi odstotki obveznih pregledov, med 1 % in 9 % vseh gospodarskih subjektov, ki uvažajo, dajejo na trg ali izvažajo zadevne proizvode iz priloge I te uredbe. Uredba EUDR je začela veljati 29. 6. 2023, ključne določbe pa se začnejo uporabljati od 30. 12. 2024 naprej oziroma od 30. 6. 2025 za mala in mikro podjetja (MSP). Navedeni pol letni zamik pa ne velja za mala in mikro podjetja oziroma gospodarske subjekte, ki se ukvarjajo s proizvodnjo lesa oziroma lesnih izdelkov.

Pol leta pred začetkom izvajanja uredbe - številne nejasnosti in nasprotovanje

Na zasedanju Sveta EU za kmetijstvo in ribištvo, 26. 3. 2024 v Bruslju, je 20 držav članic oziroma ministrov za kmetijstvo podprlo predlog avstrijskega ministra za preložitev datuma začetka izvajanja uredbe ter njene dodatne poenostavitve. Pisno podporo iniciativi Avstrije je izreklo sedem držav članic: Avstrija, Finska, Italija, Poljska, Slovaška, Slovenija in Švedska (EUWID, 2024). Pomisleke držav članic je v svojem pismu iz 22. 4. 2023 predsednici Evropske komisije (v nadaljevanju EK) izpostavil tudi evropski komisar za kmetijstvo Janusz Wojciechowski. Kritiki uredbe prav tako poudarjajo, da bo njeno izvajanje prineslo preveliko birokracijo, višje cene hrane oziroma vključenih proizvodov ter negativne posledice za svetovno konkurenčnost EU. Pomisleke glede izvedljivosti EUDR je v marcu in aprilu izrazilo tudi več evropskih organizacij s področja predelave lesa ter živinoreje (EUWID, 2024). Organizacije opozarjajo na velike pomanjkljivosti novega informacijskega sistema EU, ki ga EK vzpostavlja ter na visoko stopnjo birokracije in povezane negativne učinke na oskrbo z lesom, govedom ter lesnopredelovalno in živilskopredelovalno panogo.

Na ravni EU, kot tudi v Sloveniji, sicer potekajo intenzivne priprave na začetek izvajanja. Vlada RS je za izvajanje uredbe EUDR decembra 2023 kot pristojni organ imenovala Upravo za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin (UVHVVR), prav tako je ustanovila vladno delovno skupino za pripravo nacionalne zakonodaje pod vodstvom UVHVVR. V okviru tega dela se hkrati odpirajo številna vprašanja, vezana zlasti na sposobnost pravočasne vzpostavitve potrebnih izvedbenih sistemov na ravni EU in posledično na nacionalni ravni. Kot omenjeno EK pripravlja vzpostavitev novega informacijskega sistema oziroma centralnega registra (v nadaljevanju IS), kamor bodo morali gospodarski subjekti vlagati izjave o potrebni skrbnosti. Trenutno IS nima vključenih potrebnih funkcionalnosti, ki bi gospodarskim subjektom omogočila avtomatski elektronski prenos podatkov. Možnosti testiranja trenutnega IS pa so bile zelo omejene. EK je sicer tehnične specifikacije za programski vmesnik (API) oziroma avtomatsko izmenjavo podatkov objavila v drugi polovici maja, vendar bodo prva testiranja in usposabljanja nadgrajenega sistema možna šele jeseni. Končna verzija sistema pa bo na voljo uporabnikom novembra letos, za kar številni poznavalci ocenjujejo, da je prekratko obdobje za ustrezno usposabljanje, ki bi zagotovilo nemoteno uporabo sistema brez težav.

Prav tako naj bi EK šele konec meseca junija objavila prvo verzijo splošnih smernic, ki so pomembne za zagotavljanje poenotenega izvajanja uredbe v EU. Objavila je sicer seznam najbolj pogostih vprašanj (FAQ), ki pa ga bo tekom leta treba še dopolniti, saj le ta trenutno ne pojasnjujejo določb uredbe v celoti (Evropska komisija, 2024). EK tudi še ni izvedla primerjalne analize držav, tj. razvrstitve na države z nizkim, standardnim oz. visokim tveganjem. Obstaja zelo majhna verjetnost, da bo navedena analiza pripravljena do konca leta. Posledično to pomeni, da bodo vse države, vključno z državami članicami (v nadaljevanju DČ) EU, razvrščene v kategorijo s standardnim tveganjem. S tem pa gospodarskim subjektom ni omogočena uporaba poenostavljenega postopka

potrebne skrbnosti, pristojni organi pa morajo namesto 1 % pregledov vseh gospodarskih subjektov izvajati 3 % letno. Oboje predstavlja dodatna administrativna bremena.

Z razliko od zasedanja Sveta za kmetijstvo in ribištvo 26. 3. 2024, pa nato 23. 4. 2024 na zasedanju Ad hoc delovne skupine Sveta EU za krčitve večina držav članic ni zavzela jasnih stališč glede nujnosti podaljšanja prehodnega obdobja, oziroma potrebnih dodatnih poenostavitev predloga uredbe. Le manjša skupina DČ (Avstrija, Slovenija, Finska, Švedska, Madžarska, Poljska, Romunija, Češka republika, Bolgarija in Ciper) se je odprto zavzela za prestavitev začetka izvajanja uredbe. Druge so predvsem pozivale EK, da pospeši delo in s tem zagotovi pravočasen začetek izvajanja uredbe. S tem pa se, glede na prihajajoče EU volitve, zmanjšuje tudi verjetnost, da bi tako podaljšanje lahko predlagala še trenutna EK.

Navkljub pomislekom in nasprotovanjem, pa tako EK in predvsem evropski komisar za okolje Virginijus Sinkevičius vztrajajo, da odloga izvajanja uredbe ne bo in da bo EK odgovorila na pomisleke DČ. Izpostavlja številne prednosti prihajajoče uredbe in hkrati obljublja posebni sklad v obsegu 10 mio EUR, ki bo delno financiral vzpostavitev sistema sledljivosti (EurActiv, 2024). Sinkevičius še pravi, da so bile politike proti krčenju gozdov dogovorjene že leta 2022 in da so imeli proizvajalci in vlade skoraj dve leti časa za pripravo na njihovo uveljavitev (Reuters, 2024).

Priložnost: inovativne digitalne tehnološke rešitve za poslovne subjekte

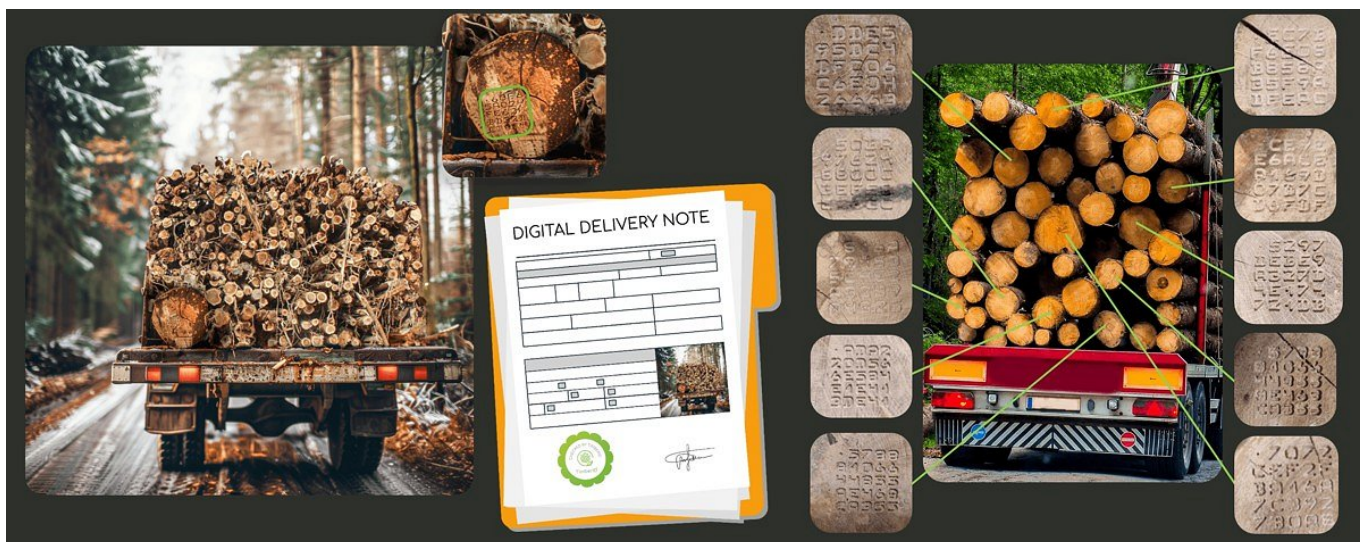
Tehnološko osnovo izpolnjevanja zahtev EUDR predstavljajo še relativno mlade tehnologije, kot so podatkovne baze in satelitsko oz. daljinsko zaznavanje; z njimi se lahko doseže izpolnjevanje zahteve »brez krčitev gozdov po 31. 12. 2020«, in so danes že v splošni uporabi. Dobrodošlo je tudi obstoječe certificiranje surovine, npr. z vidika trajnosti ali legalnosti, a to še ne pomeni celotne skladnosti z EUDR. Veliko priložnost pri novostih, še zlasti celotna skladnost z zahtevami uredbe, pa bo očitno imela povsem nova tehnologija, še zlasti v smislu zbiranja, obdelave in varnosti – zaupnosti vseh zahtevanih podatkov. V povezavi s tem se omenjata predvsem tehnologiji veriženja blokov (ang. blockchain) in umetna inteligenca (ang. artificial intelligence), povezana s strojnimi učenjem (ang. machine learning). Te tehnologije se že v osnovi vgrajujejo v nova orodja, ki se v vse večjem številu pojavljajo na (predvsem spletnem) tržišču. V praksi gre za različne platforme oz. spletne in mobilne aplikacije, ki poslovnim subjektom ponujajo bolj ali manj celostne rešitve za celotno skladnost z zahtevami EUDR.

Tehnologija blockchain v naslednjih mesecih vstopa v sistem certificiranja FSC ter prinaša številne prednosti in ena od njih je zagotovo skladnost z zahtevami EUDR. Blockchain bo omogočal transparentnost, sledljivost in hkrati zaupnost poslovnih podatkov v celotni oskrbovalni verigi lesa. Vseboval bo varne in natančne geolokacijske podatke, čas sečnje, drevesno vrsto, obseg proizvodnje in druge pomembne informacije o lesu. S tehnologijo blockchain se pričakuje izboljšanje preglednosti in odgovornosti v celotni oskrbovalni verigi lesa, kar bo prispevalo k boju proti nezakonitemu izsekavanju gozdov in krčitvam gozdov ter k spodbujanju trajnostnega upravljanja z gozdovi po svetu (FSC, 2024).

Druga tehnološka komponenta, ki bo očitno igrala pomembno vlogo, sta umetna inteligenca in strojno učenje. Te tehnologije bodo predstavljale pomembno podporo poslovnim subjektom pri izjavah o tveganju (ang. AI supported risk management), saj bodo s pomočjo naprednih algoritmov omogočile analizo podatkov in identifikacijo potencialnih tveganj. Ne le skladnost z EUDR, v poslovnem okolju bo to omogočilo tudi boljše in bolj informirano odločanje. Tak primer uporabe je združevanje obdelave fotografij z umetno inteligenco in strojnimi učenjem ter uporaba edinstvene oznake z variabilno kodo, kar omogoča skoraj 100-odstotno natančnost pri obdelavi podatkov, npr. pri dokazovanju geolokacijskega izvora blaga (Deeplai, 2024).

Slika 1: Identifikacija lesa z uporabo umetne inteligence in strojnega učenja združuje obdelavo, analizo in prepoznavanje slik z označevanjem spremenljive kode, kar zagotavlja približno 100-odstotno natančnost pri obdelavi podatkov (vir slike: Deeplai.com, 2024).

Slika 2: Ob prvi pošiljki iz gozda se ustvari digitalni dobavni list, ki vsebuje logistične podatke, podatke o vozilih, GPS poročilo in fotografsko dokumentacijo. Unikatna koda je označena na čelih sortimentov (vir slike: Deeplai.com, 2024).

Zaključki

Trenutno že veljavna Uredba EU o proizvodih, ki ne povzročajo krčenja gozdov (EUDR), bo pomembno vplivala na delovanje gozdno-lesnih verig v svetu. Ključne določbe EUDR se začnejo izvajati od 30. 12. 2024 naprej oziroma od 30. 6. 2025 za mala in mikro podjetja. Za mala in mikro podjetja, ki se ukvarjajo s proizvodnjo lesa oziroma lesnih izdelkov pa navedeni pol letni zamik ne velja.

Pol leta pred pričetkom izvajanja določb EUDR ostajajo številne nejasnosti in nasprotovanja trenutnemu predlogu. V ospredju so izzivi vezani na trenutno pomanjkljivo pripravljenost in delovanje informacijskega sistema ter pomanjkanje smernic za poslovne subjekte in pristojne organe. Med zagovorniki za preložitev datuma začetka izvajanja EUDR ter njene dodatne poenostavitve je tudi Slovenija. Pri nas sicer že dlje časa potekajo intenzivne priprave na začetek izvajanja EUDR. Vlada RS je za izvajanje EUDR decembra 2023 kot pristojni organ imenovala Upravo za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin (UVHVVR), prav tako je ustanovila vladno delovno skupino za pripravo nacionalne zakonodaje pod vodstvom UVHVVR.

Kljub tem izzivom uredba prinaša priložnosti, zlasti v smislu uporabe inovativnih digitalnih rešitev, kot sta tehnologija veriženja blokov in umetna inteligenca. Te tehnologije lahko bistveno izboljšajo transparentnost, sledljivost in učinkovitost pri izpolnjevanju zahtev EUDR.

Učinkovita implementacija uredbe bo zahtevala usklajeno delovanje med gospodarskimi subjekti, pristojnimi organi držav, nacionalnimi vladami in EK. Le tako bo mogoče zagotoviti pravočasno vzpostavitev potrebnih sistemov ter prispevati k trajnostnemu upravljanju gozdov in zmanjšanju njihovega krčenja ter prispevka k globalnim podnebnim spremembam, kar pa sta glavna cilja EUDR.

Zahvala

Avtorja iz Gozdarskega inštituta Slovenije sva prispevek pripravila v sklopu Javne gozdarske službe, ki jo financira Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Del prispevka sva pripravila tudi v okviru raziskovalnega projekta Načrtovanje tehnologij in presoja kakovosti izvajanja del v gozdovih v podporo biogospodarstvu (V4-2209), ki ga sofinancirata Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano ter ARIS (Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost RS).

Viri

Arivu, 2024. URL: <https://arivu.io/> (citirano 9. 5. 2024)

Deeplai, 2024. URL: <https://deeplai.com/> (citirano 9. 5. 2024)

DOVEČAR, Matjaž in ŠČAP, Špela, 2023, Uredba EUDR – odgovor EU na izzive krčitev in degradacije gozdov. Gozdarski vestnik : slovenska strokovna revija za gozdarstvo. 2023. Vol. 81, no. 10, p. 345-353. Dostopano: 17. 5. 2024

EUR-Lex, 2023. Regulation (EU) 2023/1115: EUR-Lex - 32023R1115 - EN - EUR-Lex (europa.eu)

EUR-Lex, 2021. Regulation (EU) 2010/995: EUR-Lex - 52021PC0706 - EN - EUR-Lex (europa.eu)

Euractiv, 2024. EU environment chief to address anti-deforestation law concerns on South America tour.

<https://www.euractiv.com/section/agriculture-food/news/eu-environment-chief-to-address-anti-deforestation-law-concerns-on-south-america-tour/> (citirano 12. 4. 2024)

EUWID, 2024. Implementation of EUDR increasingly being met with resistance in politics and business.

<https://www.euwid-wood-products.com/news/roundwood-sawnwood/implementation-of-eudr-increasingly-being-met-with-resistance-in-politics-and-business-100424/> (citirano 11. 4. 2024)

Evropska komisija, 2024. Deforestation regulation implementation, Frequently asked questions. URL: https://green-business.ec.europa.eu/deforestation-regulation-implementation_en#frequently-asked-questions (datum dostopa: 17. 5. 2024)

FSC, 2024. Introducing FSC Blockchain. <https://fsc.org/en/blockchain> (citirano: 12. 4. 2024)

Reuters, 2024. EU will not delay deforestation law, environment chief says on Ivory Coast visit.

<https://www.reuters.com/sustainability/land-use-biodiversity/eu-will-not-delay-deforestation-law-environment-chief-says-ivory-coast-visit-2024-04-08/> (citirano 11. 4. 2024)